

ÚPORNÉ HLEDÁNÍ SMYSLU

Každé jubileum, ať chceme nebo ne, podněcuje k bilancování. Profesor Ivo Pospíšil tak učinil již před deseti lety, když vydal ke své padesátce Výběrovou bibliografii prací, zachycující vlastní produkci od třetího ročníku vysokoškolského studia, tedy za dobu třiceti let. Vznikla tak objemná knížka téměř o dvou stech stranách. Dnes tvoří jen samostatné knižní publikace Ivo Pospíšila celou knihovnu, k níž je ovšem třeba připojit řadu knih a sborníků, jež redigoval, i časopisy, které vznikly z jeho iniciativy a na nichž se rovněž redakčně podílí. K dosud vydávaným časopisům *Opera Slavica* a *Slavica Litteraria* tak přibyl r. 2008 z jeho iniciativy časopis *Novaja rusistika* a internetové periodikum *Proudy*. Neméně obdivuhodná je jeho činnost organizační nejen v rámci vedení rozsáhlého a mnohaoborového Ústavu slavistiky, ale i řady projektů, za jejichž realizaci nese osobní zodpovědnost. Jako předseda Českého komitétu slavistů a člen Mezinárodního komitétu se podílel na přípravě několika slavistických kongresů. Konkrétním výstupem jsou dva sborníky českých příspěvků na kongresy v Ljubljani a v Ochridu (*Česká slavistika 2003* a *Česká slavistika 2008*), jež redigoval spolu se svým dlouholetým spolupracovníkem Milošem Zelenkou. I. Pospíšil stojí v čele České asociace slavistů a Slavistické společnosti Franka Wollmana, jež založil. Zasloužil se rovněž o plynulou činnost Literárněvědné společnosti. Působí v redakčních radách časopisů *Opera Slavica*, *Slavica Litteraria* (Brno), *Zagadnienia* rodzajów literackich (Polsko) a v ediční radě Spisů FF MU. Kromě členství ve třech vědeckých radách a externího přednášení má ještě dost energie na každoroční pořádání slovackistických konferencí a na názorové realizace seminářů v rámci areálového výzkumu. Kterákoli z těchto činností by kohokoli z jeho okolí plně uspokojila, stejně jako rozsáhlé působení pedagogické ve všech formách vysokoškolského studia či účast na mnoha domácích i zahraničních konferencích, kongresech a přednáškových pobytech.

Rozsáhlou výzkumnou a publikační činnost Ivo Pospíšila lze rozdělit do tří tematických okruhů, korespondujících s jeho profilem pedagogickým a organizačním: teorie literatury, genologie a historie slavistiky. V rukou zkušeného komparatisty se v řadě jeho prací tyto disciplíny prolínají a vzhledem k mnohdy uplatňovanému areálovému zaměření nabývají nových dimenzí.

Jako rozený systematik Ivo Pospíšil začal svoji profesní dráhu pravidelným vydáváním skript z teorie literatury, poetiky a literárněvědné metodologie. Záhy k tomu přistoupila i spolupráce na řadě učebnic a slovníků, jež často inicioval a redigoval. Tak vzniklo např. studenty vyhledávané *Panoráma ruské literatury* (1995) či *Slovník ruských, ukrajinských a běloruských spisovatelů* (2001), na nichž se podíleli další pedagogové a doktorandi Ústavu slavistiky.

Řadu monografií I. Pospíšil zahájil knižní podobou své kandidátské práce, věnované *Ruské románové kronice* (1983). Toto téma předurčilo na dlouhá léta jeho další badatelské směřování. Pro styl jeho práce je totiž charakteristické neustálé prohlubování vhledu do zvolené problematiky. Jak výrazně při tom autor rozšiřuje zkoumanou oblast, je patrné z knihy *Labyrint kroniky* (1986), v níž daný žánr zkoumá na mnohem větším mezinárodním terénu a na různorodějším materiálu, což mu umožňuje hlubší charakteristiku žánrového specifika. Prof. Pospíšil je totiž nadán schopností vstřebat neobvyklé množství primární i sekundární literatury, sledovat současnou odbornou i uměleckou produkci a rezonovat ji v kritické reflexi. Díky fenomenální paměti pak z této přirozené databáze čerpá ve své vlastní vědecké produkci. K tomu pak přistupuje ještě jeden talent, neocenitelný zvláště v současné době, kdy neúprosný ekonomický tlak dopadá na vědu a výzkum čím dál víc – schopnost nacházet finanční zdroje a publikační možnosti. Jen tak si lze vysvětlit, že svoje čtyřicátiny r. 1992 oslavil hned trojicí monografií: analýzou díla N. S. Leskova (*Proti proudu*), studiem genologickými (*Rozpětí žánru*) a genealogickými (*Od Bachtina k Solženicynovi*). Tematicky příznačná je i další Pospíšilova produkce devadesátých let, jež má poté v mnoha piruetách svoje pokračování ve dvou dalších desetiletích. Odrazila se tu badatelova schopnost nacházet a náležitě oceňovat jednotlivé vědecké a umělecké osobnosti. K takovým patří i moravský kněz a znalec ruské literatury Alois Augustin Vrzal, jenž na přelomu 19. a 20. století psal a překládal pod pseudonymem A. G. Stín (*Srdce literatury*, 1993). I. Pospíšil totiž dovede ocenit i autory neprávem opomíjené a zapomínané, jako byl např. Sabina, ruský spisovatel Fadděj Bulgarin, nebo zesnulí kolegové našeho ústavu Sergij Vilinskij, Jaroslav Burian, Jaroslav Mandát, Vlasta Vlašínová, Mečislav Krhoun a zvláště pak můj dávný vyučující Josef Jirásek (srov. obsažnou monografii Vladimíra Franty a I. Pospíšila: *Josef Jirásek jako rusista, slovakista a umělec slova*, 2009). Tím více pozornosti pak věnuje významným koryfeům literární vědy typu René Wellka či ruským spisovatelům celosvětového dosahu. K výstupům tohoto typu patří Pospíšilova knížka *Na výspě Evropy. Skici a meditace k 200. výročí A. S. Puškina* (1999). Není divu, že tato svěží publikace, vydaná ve správnou dobu, získala r. 2002 Cenu Leopolda Vrly. Autor v ní analyzuje nejen básnickou a prozaickou Puškinovu tvorbu, ale i jeho kritiky, eseje a práce historické – to vše v sepětí s problematikou biografickou, osvětlovanou z nečekaných úhlů.

Na vypracování stěžejní monografie *René Wellk a meziválečné Československo. Ke kořenům strukturální estetiky* (1996) se I. Pospíšil spojil se svým přítelem Milošem Zelenkou, který se v ní zabývá genezí Wellkovy literárněvědné metody a jeho vztahem k F. Nietzschemu. Specifikuje jeho místo v dějinách české komparistiky a jeho názor na Fišerovu školu moderního překladu. I. Pospíšil napsal obsáhlou úvodní studii, v níž Wellkovo dílo začlenil do kontextu literární vědy 20. a 30. let. Knihu pak uzavřel svým překladem interview

s René Wellkem, iniciovaným jeho žákem Peterem Demetzem. V této souvislosti nelze opomenout Pospíšilovu iniciativu, jejímž výsledkem je německé vydání *Slovesnosti Slovanů* – stěžejní publikace jednoho ze zakladatelů brněnské slavistiky a rusistiky Franka Wollmana (*Die Literatur der Slawen*. Ibler, Reinhard. [Překl.]: Kallertová, Kristina. Frankfurt am Main, Lang, 2003).

Konec 90. let byl v produkci I. Pospíšila opět velmi plodný. V průběhu r. 1998 vyšly tři jeho publikace – jedna učebnice a dva soubory studií: *Malý průvodce po v české recepci ruské prózy 70. a 80. let* s metaforickým názvem *Spálená křídla*, dokládající šíři autorových literárních zájmů, včetně translologie, a apologetický spis *Genologie a proměny literatury*, představující Pospíšila jako komparatistu s výrazným zájmem o stěžejní témata bohemistická (srov. jeho studii o Čapkově pragmatismu či srovnání F. M. Dostojevského s Jakubem Demlem).

O plodném sepětí pedagogického a vědeckého působení svědčí Pospíšilova studie *Ruský román* (1998), nastiňující utváření žánru do konce 19. století. Je to publikace profilová, podobně jako autorova stěžejní monografie *Fenomén šílenství v ruské literatuře 19. a 20. století* (1995). Vybavuje se mi reakce prof. Petera Thiergena (za mého přednáškového pobytu v Bamberku počátkem července r. 1996), na vyslovení Pospíšilova jména pochvalnou zmínkou právě o této knize. Je to publikace, vymykající se z běžné Pospíšilovy produkce svou uceleností a systematickostí zpracování. Na rozdíl od citovaného *Ruského románu*, počínajícího výkladem tohoto žánru od staroruské literatury, soustřeďuje se autor tentokrát na ústřední postavy klasické ruské literatury: Žukovského, Gribojedova, Puškina, Ťutčeva, Dostojevského, L. Tolstého, Čechova aj. 20. století je zastoupeno Gorkým, Andrejevem a Grinem. Závěrečná kapitola je v duchu obvyklého Pospíšilova postupu věnována srovnávací sondě rusko-české. V návaznosti na studii Vojtěcha Jiráta o českém klasicismu (1939) analyzuje českou „trvalost a věčnost“, jíž si povšiml i N. S. Leskov. Uvádí příklady protikladných jevů v díle Máchově, Němcové, Raisově, Arbesově, Těsnohlídkově, Merhautově, Fuksově aj., vnímaných jako něco nesystémového. Pospíšil ovšem přichází s neobvyklou koncepcí bláznovství. Nejde mu o sledování charakteristicky ruského principu jurodivosti či západoevropského šaškovství jako prostředku odhalování pokřivené reality, nýbrž o „souvislost kategorie šílenství a žánrové výstavby písemnictví“. Šílenství je v jeho koncepci chápáno „jako podstatný projev existenciální krize“, „jako výraz úzkosti z bytí“ (*Místo závěru*). K mnoha problémům nastíněným v této sevržené monografii se Pospíšil posléze často vrací, aby je nasvítíl z jiného pohledu a úhlu. Činí tak opět v aplikaci na žánr románu, jemuž věnoval s odstupem deseti let další systémově zpracovanou monografii *Ruský román znovu navštívený* (2005). Jak napovídá podtitul, autor v ní usiluje o zachycení uzlových bodů vývoje, prohloubení teorie a postizení mezinárodních souvislostí románu, který právem pokládá za doménu

ruské literatury. Kniha vydaná, podobně jako odlehčenější esejistická publikace *Až se vyčesí...* (2002), v celostránkové úpravě v Nadaci Universitas, je uvozena metaforicky působícími ilustracemi z děl sochaře Borise Jirků. Pospíšil tentokrát postupuje v intencích učebnice *Ruský román* od středověkých kupeckých i martyrologických putování přes Karamzinův epistolární cestovní román po brilantní analýzu Puškinovy prózy. Jako vždy, i tentokrát si autor klade řadu dosud málo zodpovězených otázek. Vrací se proto ke stěžejním problémům ruské literatury, včetně filozofického směřování či antinomického výkladu problémových postav, například známé dichotomie Oblomov – Štolc. Genealogii ruského románu vysvětluje jak srovnáním s evropskými paralelami, tak komparací takových dvojic jako Dostojevskij – Čechov či Leskov – Remizov; z žánrového aspektu se zabývá srovnáním románu s mýtem. L. Tolstého staví mezi tradici a modernu, za spodní proud vývoje ruského románu označuje cyklizaci. Neopomíjí ani 20. století, z něhož se tentokrát zaměřuje na J. Bondareva, J. Bujdu a L. Dobyčína. K těmto problémům i autorům se badatel vrací v řadě dalších publikací, jejichž množství nijak neustává.

V posledním desetiletí Pospíšila přitahují i širší slavistické problémy. K připravovanému kongresu v Lublani vydal objemný soubor studií, výmluvně nazvaný *Slavistika na křižovatce* (2003), o tři roky později publikaci *Střední Evropa a Slované* (2006), v nichž se vedle dominantních osobností ruské literatury věnuje kromě české literatury i slovesnosti slovenské či běloruské. K následujícímu slovanskému sjezdu vyšly Pospíšilovy rusistické a vztahové reflexe *Pátrání po nové identitě* (2008), v nichž je již zachycena problematika nového zaměření Ústavu slavistiky na studium areálů. Vzhledem k získanému grantu Evropské unie k prohloubení studiu právě této problematiky byly takto zaměřeny dvě mezinárodní konference a závěrečný seminář. První knižní výstup *Evropské areály a metodologie (Rusko, střední Evropa, Balkán a Skandinávie, 2011)* vyšel pod redakcí I. Pospíšila a Josefa Šaura. Nové komplexnější zkoumání slavistických oborů se zde projevuje návratem k původnímu pojetí slovanské filologie, jak bývala chápána při zakládání Slovanského ústavu v Praze a jak je dosud prezentována na mezinárodních slavistických kongresech, kde jsou zastoupeny vedle literární vědy i disciplíny lingvistické, historické a folkloristické.

Co dodat na závěr pokusu o přehled intenzivní organizační a badatelské aktivity profesora Ivo Pospíšila, nesené úpornou snahou dobrat se smyslu – snad jen slova obdivu, díky a přání vydržet. I v dobách, kdy nezbývá než doufat, že se vyčesí...

Danuše Kšicová

